

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
NİZAMİ adına ƏDƏBİYYAT İNSTİTUTU

Əlyazması hüququnda

KAMİL FİKİRƏT OĞLU ADIŞIRİNOV

İSMAYIL BƏY NAKAMIN HƏYAT VƏ YARADICILIĞI

5716.01 – Azərbaycan ədəbiyyatı

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2013

Dissertasiya Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **Məhərrəm Paşa oğlu Qasımlı**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəsmi opponentlər: **Kamandar Kazım oğlu Şərifov**
filologiya üzrə elmlər doktoru

Məhəmmədali Bayram oğlu Mustafayev
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Aparıcı təşkilat: **Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin**
Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrası

Müdafiə “_17_”_05_ 2013-cü il tarixdə saat ____-da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən D.01.131-Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ.1143, Bakı, H.Cavid prospekti 31, Akademiya şəhərciyi, əsas korpus, V mərtəbə, otaq 552.

Dissertasiya ilə AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferat “_”_2013-cü ildə göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının elmi katibi,
filologiya üzrə elmlər doktoru

İmamverdi Yavər oğlu
Həmidov

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının öyrənilməsi, onun inkişaf xüsusiyyətlərinin üzə çıxarılması və izlənilməsi baxımından özünəməxsus tarixi ənənələrə malik olan ayrı-ayrı bölgələrimizdə ədəbi proseslərin təşəkkül tarixinin tədqiqinə ehtiyac böyükdür və bu, ədəbiyyatşünaslığımızın aktual problemlərinəndir. Bu baxımdan XIX əsr Şəki ədəbi mühitində önəmli yerlərdən birini tutan şair İsmayıl bəy Dərviş Məhəmmədağa oğlu Sədrəddin-bəyovun (Nakamın) həyat və yaradıcılığının tədqiqinə böyük ehtiyac vardır. O, zəngin yaradıcılıq yolu olan, əsərlərinin geniş miqyaslı mövzu-ideya əhatəsinə və sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə görə diqqətçəkici sənətkardır. XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəllərində Şəkiddə yaşayıb-yaratmış İsmayıl bəy Nakam haqqında indiyə qədər ədəbiyyatşünaslıqda, əsasən pərakəndə və ziddiyyətli fikirlər söylənildiyindən onun həyat və yaradıcılıq yolunun monoqrafik aspektdə tədqiqi ədəbiyyatşünaslığımızın qarşısında duran vacib vəzifələrdəndir. Bu, yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının dolğun və obyektiv mənzərəsini yaratmaq işinə yardım göstərmək, xüsusən də həmin tarixi mərhələdə mövcud olmuş ədəbi-mədəni həyatı daha təfərrüatlı şəkildə işıqlandırmaq baxımından da elmi aktualıq kəsb edən bir məsələdir.

Mövzunun tədqiqi səviyyəsi. İsmayıl bəy Nakam haqqında fikirlərin söylənilməsinə XX əsrin əvvəllərindən başlanmışdır. Əsrin əvvəllərindən indiyə qədər yazılan bir sıra tədqiqat əsərlərində və məqalələrdə onun barəsində az-çox məlumat verilmiş, şəirlərindən nümunələr göstərilmişdir. Bu məlumatlarda Nakamın poetik irsinə obyektiv münasibət bildirilməmiş, bəzi ədəbiyyatşünaslar onun ədəbi fəaliyyətini yaşadığı mühitin ictimai-tarixi kontekstində və ədəbi ənənələr müstəvisində dəyərləndirməmiş, şairi əsərlərinin dilinin ağırlığında günahlandıraraq, yaradıcılığına kölgə salmışlar.

İsmayıl bəy Nakamın həyat və yaradıcılığı haqqında müxtəlif fikirlərin söylənilməsinə və məqalələrin yazılmasına baxmayaraq onun məşəqqətli həyat və zəngin yaradıcılıq yolu hələ də ətraflı şəkildə öyrənilməmişdir. Şairin həyat və yaradıcılığından bəhs edən Firudin bəy Köçərli, Əbdül-Məbud Behcət, Əliabbas Müznib, Yolçu Piriye, Qulamhüseyn Beqdeli, Həmid Araslı, Mirzağa Quluzadə, Əli Nazim, Feyzulla Qasımzadə, Cəfər Xəndan, Sədi Əfəndiyev, Kamil Mirbağirov,

Əbdürrəhman Abdullayev, Şirməmməd Hüseynov, Baxşəli Axundov, türk alimi Agah Sirri Ləvənd, Ənvər Həmidov (Mete), Mahmud İsmayilov, Qasım Cahani, Qəzənfər Əliyev, Kamran Məmmədov ümumi şəkildə danışmış, əsasən tərcümeyi-halı üzərində mübahisə doğuracaq fikirlər irəli sürmüş, onun həyat və yaradıcılığını tam şəkildə oxuculara çatdırmağı qarşılarına məqsəd qoymamışlar¹.

Tədqiqatın obyekti və predmeti. Araşdırmanın obyekti İsmayıl bəy Nakamın poetik irsidir. Şairin həyatı, mühiti, yaradıcılıq yolunun inkişaf dinamikası və sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi isə əsas tədqiqat predmetidir. Mövzu tədqiq edilərkən AMEA-nın M.Füzuli

1 Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildə. C.1-2. Bakı: Avrasiya-press, 2005, 506, 464 s. Əbdül-Məbud Behcət: Nakam//Bilgi, 1924, N1, 8-11; Əliabbas Müznib: Nakam seçmə parçalar. Bakı: Azərnəşr, 1928, 105 s; Piriyev Y. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında poema janrı. Bakı: Yazıçı, 1988, 184 s; Piriyev Y. İsmayıl bəy Nakam//Ulduz, 1969, N8, s 62-63; XIX əsr Azərbaycan şairi İsmayıl bəy Nakam/ İsmayıl bəy Nakam: Məcnun və Leyli. Bakı: Nurlan, 2007; Beqdeli Q. Şərq ədəbiyyatında “Xosrov və Şirin” mövzusu. Bakı: Elm, 1970, 190 s. Araslı H. Nizaminin Azərbaycan müəqibləri / “Nizami” məqalələr məcmuəsi. Bakı, 1947, 198 s; Araslı H. Böyük Azərbaycan şairi Füzuli. Bakı, 1958, 302 s; Quluzadə M. Füzulinin lirikası. Bakı. 1965, 476 s; “İnqilab və mədəniyyət” məcmuəsi, 1928. N 10, s 45-46; Qasımzadə F. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı, Maarif, 1974, 487 s; Cəfər Xəndan: Ədəbi qeydlər. Bakı: Azərnəşr, 1966, 193 s; Cəfər Xəndan. Füzuli və XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı // Azərbaycan, 1958, N 12, s 66-74; Əfəndiyev S. Nakam yaradıcılığına Füzuli təsiri.//Azərbaycan, 1958, N12. s 83-90; Əfəndiyev S. Nakam və onun lirikası// V.İ.Lenin adına API-nin Elmi əsərləri, XIX c, 1961, s.91-95; Əfəndiyev S. Nakamın poemaları// V.İ.Lenin adına API-nin Elmi əsərləri, XIX c, 1962, s 77-85; Əfəndiyev S. İ.Nakamın “Dastani – Fərhad və Şirin” əsəri haqqında // V.İ.Lenin adına API-nin Elmi əsərləri, XXVI, c, 1963, s108-119; Mirbağırov K. Seyid Əzim Şirvani.-Bakı, 1959, 236 s. Füzuli və XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı //Azərbaycan, 1958, N12., s.60-65; Qarayev N. XIX əsr ədəbi məclisləri.-Bakı: Nurlan, 2009, 280 s; Abdullayev Ə. Nakam “Ədəbiyyat və incəsənət”, qəz. Bakı, 1988, 29 yanvar; Гусейнов Ш. Нравственное наследие и современность. Баку: Чанлибел, 2007, 528 s; Axundov B. Nakam // “Lenin bayrağı”, qəz, Şəki, 1965, 4 iyun; Agah Sirri Ləvənd. Ərəb, fars və türk ədəbiyyatında “Leyli və Məcnun” hekayəsi. Ankara, 1959, 390 s. Ənvər Həmidov (Mete). O torpağın övladları. Bakı: Nurlan, 2006, 608 s.; İsmayilov M. Şəki (tarixi-oçerk). Bakı:Azərnəşr, 1982, 151 s; Q.Cahani. Azərbaycan ədəbiyyatında Nizami ənənələri. Bakı, Elm, 1979, 203 s; Алиев Г. Легенда о Хосрове и Ширин в литературах народов Востока. М., 1960, 168 s; K.Məmmədov. Qasım bəy Zakir. Bakı: Maarif, 1985, 230 s.

adına Əlyazmalar İnstitutunun fondundan, müxtəlif illərdə XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatına dair nəşr edilmiş bədii və elmi əsərlərdən, şairlə bağlı məlumatı olan insanların xatirələrindən də istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Araşdırmanın əsas məqsədi İsmayıl bəy Nakamın həyat və yaradıcılıq yolunun obyektiv mənzərəsini yaratmaq, şairin əsərlərinin mövzu dairəsini və ideya-məzmun xüsusiyyətlərini üzə çıxartmaq, onun sənətkarlıq xüsusiyyətlərini çağdaş nəzəri-estetik meyarlarla qiymətləndirməkdir.

Qarşıya qoyulan məqsədin həlli ilə bağlı aşağıdakı elmi vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulmuşdur:

- XIX əsr Şəki ədəbi mühitinin görkəmli nümayəndəsi kimi İsmayıl bəy Nakamın elmi tərcümeyi-halının obyektiv mənzərəsini yaratmaq;
- şairi yetişdirən ədəbi mühiti və poetik qaynaqları müəyyənləşdirmək, mühit-müəllif-mətn əlaqələrini üzə çıxarıb şərh etmək;
- əsərlərinin mövzu və janr əhatəsini aydınlaşdırmaq;
- epik əsərlərinin ideya-estetik aspektlərini təhlil etmək;
- İsmayıl bəy Nakamın Nizami və Füzuli ədəbi məktəbinin nümayəndəsi kimi mövqeyini müəyyənləşdirmək və qiymətləndirmək;
- İsmayıl bəy Nakam yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətlərini yeni meyarlarla dəyərləndirmək.

Dissertasiya işinin metodoloji əsası. Araşdırmada nəzərdən keçirilən problemlərlə bağlı klassik Şərq və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının elmi qənaət və təcrübələrindən istifadə edilmişdir. Mövzunun araşdırılmasında sistemli elmi yanaşma dissertasiyanın nəzəri-metodoloji əsası kimi götürülmüş, tarixi-ədəbi və qarşılıqlı-müqayisəli metodlardan istifadə olunmuşdur. Müəllif yeri gəldikcə mövzusu ilə bağlı qələmə alınmış elmi-nəzəri ədəbiyyata da müraciət etmiş və irəli sürdüyü, yaxud ümumiləşdirdiyi fikirləri onlara söykənməklə əsaslandırmağa çalışmışdır.

Dissertasiyanın elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyini ilk növbədə problemin qoyuluşu müəyyənləşdirir. Belə ki, Azərbaycan poeziyasının inkişafında xüsusi yeri və mövqeyi olan İsmayıl bəy Nakamın həyat və yaradıcılığından məhdud şəkildə araşdırmalar aparılsa da, onlar bir çox hallarda həm obyektivlikdən uzaq olmuş, həm

də şairin ədəbi irsini tam əhatə etməmişdir. Bu dissertasiya işi şairin yaradıcılıq yolunun yeni və obyektiv meyarlarla əhatəli və sistemli araşdırılmasına həsr olunmuş ilk monoqrafik tədqiqatdır.

Dissertasiyanın elmi yeniliyi aşağıdakı məsələlərin qoyuluşunda öz əksini tapmışdır:

- İsmayıl bəy Nakam XIX əsrin qüdrətli qəzəl şairi kimi ədəbiyyat tariximizin divan şeiri ənənələrini yaşatmış və ləyaqətlə davam etdirmişdir.
- Sovet ideologiyasının klassik ədəbi irsə birtərəfli yanaşma mexanizmi ucbatından az qala unudulmaq dərəcəsinə gətirilmiş görkəmli söz ustasının poetik irsinə ilk dəfə bu tədqiqat işində obyektiv elmi qiymət verilmişdir.
- Şairin yaradıcılıq yolu ənənə və varislik xətti üzrə öyrənilərək onun poetik irsinin qaynaqları, əsas səciyyəsi və sənətkarlıq keyfiyyətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Elmi-tədqiqat işinin əməli mahiyyəti, ilk növbədə ədəbiyyat tariximizin açılmamış səhifələrində qalan bir şairin ömür yolunu və yaradıcılığını yeni nəzəri-estetik prinsiplərlə araşdırmaq və bu sahədəki tədqiqatları ümumiləşdirməkdən ibarətdir.

Tədqiqat işi milli-ədəbi yaddaşın möhkəmlənməsinə xidmət edir. Onun nəticələrindən Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin yazılmasında, dərslərin hazırlanmasında, ali və orta ixtisas məktəblərində xüsusi kursların tədrisində istifadə oluna bilər. Tədqiqat işi ali məktəb tələbələri, magistr və doktorantlar üçün də faydalıdır.

Dissertasiya işinin aprobasiyası. Dissertasiya işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun “Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı” şöbəsində yerinə yetirilmişdir. Dissertasiyanın əsas məzmunu respublikanın və Rusiyanın nüfuzlu elmi jurnallarında müəllifin dərc olunmuş məqalələrində və “İsmayıl bəy Nakam: həyatı və bədii yaradıcılığı” adlı monoqrafiyasında öz əksini tapmışdır.

Dissertasiyanın quruluşu. Tədqiqat işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın «**Giriş**» hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılmış, tədqiqatın predmeti, tədqiq tarixi, elmi-nəzəri əsasları, məqsəd və vəzifələri, elmi yenilikləri, nəzəri və praktik əhəmiyyəti haqqında məlumat verilmişdir.

Tədqiqatın «**İsmayıl bəy Nakamın həyatı və mühiti**» adlanan I fəslə iki yarım fəsildən ibarətdir. «**İ.Nakamın həyatı**» adlanan I yarım fəsil şairin təhsili, nəslə, ünsiyyətdə olduğu şəxslər, adı, təxəllüsü, doğum və ölüm tarixlərinin dəqiqləşdirilməsi ilə bağlı ədəbiyyatşünaslıqda öz əksini tapan qarışıq fikirlərin aydınlaşdırılmasına, şairin elmi bioqrafiyasının dəqiqləşdirilməsinə həsr edilmişdir.

İsmayıl bəy Nakamın həyat və yaradıcılıq yolu müasirləri olan ədəbiyyatşünas və ziyalıların diqqətini cəlb etmiş, əsərləri ilə bağlı maraqlı fikirlər söylənilmişdir. Bu barədə dürüst məlumatları müasiri və yaxın dostu Əbdül-Məbud Behcət çatdırmışdır. O, 1924-cü ildə Şəkidə nəşr olunan «Bilgi» jurnalında «Nakam» adlı məqalə dərc etdirərək şairin həyatı, babası, atası haqqında bir sıra maraqlı məlumatlar vermişdir. Məqalənin əvvəlində: «Nakam ilə həmrəh həyat etdiyimdən onu ən yaxından bilənlərdən biri də mənəm. Buna görə də hər şeydən əvvəl əhvali xüsusiyyəsndən bəhs edəcəyəm»¹ - deyərək məlumatına başlamışdır.

Şairin babası Hacı Sədrəddin bəyin insanpərvərliyini, maarif aşıqı olduğunu göstərərək Behcət yazırdı: «Yanı-başında bir müdərris evi imar etdirdi ki kimi müdərrisi təmin edəcək dərəcədə daimi təxsisat təmin etmiş bu adamın nə dərəcədə maarif aşıqı olduğunu isbatə bu kifayət edər ki, altmış-yetmiş nəfər tələbəyə hər cəhətdən idarə və iaşə etməklə kəndisini razı etməyib camaşırlarını dəxi birzət öz ailəsinə yikatdırmış»². Sədrəddin bəyi xeyirxah bir insan kimi səciyyələndirən Baxşəli Axundov yazmışdı: «Hacı Sədrəddin bəy keçən əsrin əvvəllərində vətəni Şamaxını tərk edərək ailəsiylə birlikdə Nuxaya köçmüşdür. Az sonra Şəki əhalisinə göstərdiyi xeyirxah işlərlə özünü yaxşı tərəfdən tanıtmğa müvəffəq olmuşdur. Keçmişdə Yevlax yolundakı Əlcəyan çayı üzərində olan tağlı körpünü də Sədrəddin bəy tikdirmişdir»³.

1 Əbdül-Məbud Behcət. Nakam // Bilgi, 1924, №1, s 8.

2 Orada, s.8-9.

3 Axundov B. Nakam // Lenin bayrağı. qəz., Şəki, 1965, 4 iyun

Mənbələrin heç biri Sədrəddin bəyin böyük oğlu Həmid ağa haqqında məlumat verməmişdir. Nakamın atası Məhəmmədəğa ilə bağlı isə mənbələrdə yetərinə məlumat vardır. Dərviş Məhəmmədəğa Şərqə səyahət etmiş, “Fani” təxəllüsü ilə şeirlər də yazmışdır. Şairin həyatından bəhs edən tədqiqatçılardan Sədi Əfəndiyev, Baxşəli Axundov “Fani” təxəllüsünün Dərviş Məhəmmədəğaya məxsus olduğunu göstərdikləri halda, Əliabbas Müznib Nakamın “Seçmə parçalar” şeirlər məcmuəsinə müqəddiməsində Dərviş Məhəmmədəğa haqqında deyilmiş həmin fikri Nakamın adı ilə bağlayır. O yazır: “Nakamın əvvəldə təxəllüsü “Fani” imiş, lakin Şərqin bir çox yerlərini gəzib, bəzi təriqət sahibləri ilə görüşükdən sonra Şəkiyə qayıtmış, səfərindən aldığı təəssürat sayəsində “Fani” təxəllüsünü dəyişdirmiş, əvəzində “Nakam” təxəllüsünü qəbul etmişdir”¹.

Lakin Nakamın əsərlərinin heç birində “Fani” təxəllüsünə təsadüf edilmir. Şairin həyatından yazarkən alim Əbdürrəhman Abdullayev də bu məsələdə yanlış mövqe tutaraq “Nakam” adlı məqaləsində yazmışdır: “Nakam gənc yaşlarından yaradıcılığa başlamışdır. Şərq ölkələrinə səyahət edənədək əsərlərini “Fani” təxəllüsü ilə yazmışdır”².

Nakamın təvəllüd tarixinin dəqiqləşdirilməsində də qarışıq fikirlər mövcuddur. Mənbələrdə şairin doğum tarixi müxtəlif şəkildə göstərilmişdir. Ədəbiyyatşünas F.Köçərlinin “Azərbaycan ədəbiyyatı”nda, Ə.Abdullayevin “Nakam” məqaləsində, M.İsmayılovun “Şəki” kitabında, “Azərbaycan qəzəlləri” adlı topluda, “XIX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası”nda, “Şəki: alim və ziyalılar” adlı kitabda şairin təvəllüd tarixi 1841-ci il, K.Mirbağirovun “Seyid Əzim Şirvani” əsərində 1824-cü il, M.Quluzadənin “Füzulinin lirikası” kitabında, İsmayıl bəy Nakamın AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu tərəfindən nəşr edilmiş “Məcnun və Leyli” poemasının girişində və ASE-nin VII cildində 1839-cu il, şairin dostu Əbdül-Məbud Behcətın, Baxşəli Axundovun, Sədi Əfəndiyevin, Əliabbas Müznibin məqalələrində, Qulamhüseyn Beqdelinin “Şərq ədəbiyyatında “Xosrov və Şirin” mövzusu” əsərində, Feyzulla Qasımzadənin “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kitabında və şairin hazırda Şəkidə olan mülkünün qapısına vurulmuş bəreləyfdə isə 1829-cu il kimi qeyd olunmuşdur. Ədəbiyyatşünas Yolçu Piriyeş şairin doğum tarixinə ikili münasibət

1 Nakam. Seçmə parçalar / Tərtib edən Əliabbas Müznib. Bakı: Azər nəşr, 1928, s.5.

2 Abdullayev Ə. Nakam. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəz. Bakı, 1988, 29 yanvar

bildirərək, onu 1842 və 1839-cu il kimi qeyd edir. Alim “Məcnun və Leyli” poemasının şair tərəfindən 55 yaşında yazılması faktına söykənərək, 1842-ci il göstərdiyi halda, nədənsə AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu tərəfindən 2007-ci ildə nəşr etdirilmiş İsmayıl bəy Nakamın “Məcnun və Leyli” poemasına ön söz kimi yazdığı “XIX əsr Azərbaycan şairi Nakam” adlı məqaləsində isə: “İ.Nakam 1839-cu ildə Şəki şəhərində anadan olmuşdur”¹ – yazaraq şairin təvəllüd tarixini heç bir dəlil gətirmədən 1839-cu il kimi göstərmişdir.

Nakamın doğum tarixi ilə bağlı Əbdül-Məbud Behcətin göstərdiyi 1829-cu il daha inandırıcı görünür. Behcət məqaləsində şairin doğum tarixini dəqiq ifadə edərək yazır: “Siyahiyeyi-ümmüyyə dəftərində tarixi tövlidi 1845-dir. Halbuki, kəndisi 1904-cü ildə 75 sənəm vardır-deyirdi”². Buradan belə bir nəticə hasil olur ki, əgər şair 1904-cü ildə 75 sənəm (yaşım) vardır-deyirsə, 1829-cu ildə doğulması tarixini öz dili ilə təsdiqləmiş olur. Eləcə də ölüm tarixi bütün mənbələrlə (1906) uyğun olduğu kimi, həm də şairin xərçəng xəstəliyindən vəfat etdiyi dəqiqləşir.

Şairin əsl adı İsmayıldır. Bəy nəslinə mənsub olduğu üçün İsmayıl bəy kimi tanınmışdır. Bir sıra müəlliflər səhvən (Əbdül-Məbud Behcət və Baxşəli Axundov) şairin adını İsmi bəy kimi qeyd etmişlər.

Şair dostu və müasiri Əbdül-Məbud Behcətə təhsili ilə bağlı aşağıdakıları söyləmişdir: “... Tarixə məraq və iştiaqım olduğumdan ərəbcə və farsca yazılmış tarix kitablarını lüğətlər vasitəsilə mütaliyəyə qoyuldum və bu sayədə həm ərəbcə, həm də farsca öyrənə bildim. Artıq bu zamandan etibarən yalnız tarixə degil, hər şeyi mütaliə etmək qüvvəsinə nail idim. İşdə əlimdə mövcud hər nə məlumatım varsa, kəndi məhsulumdur”³.

Şairin özü haqqında verdiyi məlumatda Şərq səyahəti ilə bağlı heç bir məlumat olmadığı halda, onun haqqında yazan S.Əfəndiyev, Ə.Ab-dullayev, Y.Piriyev kimi müəlliflər heç bir mənbə və tarixi qaynaqlara istinad etmədən Şərq ölkələrinə səyahət etdiyini söyləmişlər. Lakin aparılmış araşdırmaların nəticəsində dissertasiyada gətirdiyimiz sübut və dəlillər Nakamın Şərq ölkələrinə səyahət etməsi haqqında fikirlərin həqiqətə uyğun olmadığı mülahizəsini irəli sürməyə imkan verir.

1 Nakam İ. Məcnun və Leyli. Bakı: Nurlan, 2007, s. 3

2 Əbdül Məbud Behcət. Nakam//Bilgi, 1924, №1, s.9

3 Orada, s.9

Nakam dövrünün bir sıra ziyahıları ilə dostluq münasibətləri saxlamışdır. Onun Seyid Əzimlə dostluğu barədə Əliabbas Müznib yazır: “Şəki ilə Şirvan arasında ədəbiyyat münasibətlərinin vücuda gəlməsi üçün bu dostluq böyük əhəmiyyətə malikdir”¹. Şair Xurşidbanu Natəvanla da məktublaşmış, Qarabağda fəaliyyət göstərən “Məclisi-üns” üzvləri ilə də dostluq etmişdir.

Professor Şirməmməd Hüseynov son illərdə nəşr etdiyi “Mənəvi irs və müasirlik”² (2007) adlı əsərində Nakam – Mirzə Fətəli Axundzadə münasibətlərindən də maraqlı qeydlər vermişdir.

Nakam epik əsərlərində taleyindən şikayətlənərək, həyata göz açdığı vaxtdan qocalana qədər özünün pərişan, bağrının qan olduğundan şikayət edir. Bunu şair qəhrəmanı Məcnunun dilindən verdiyi misraları ilə bir daha təsdiqləyir:

Açıb göz, bağrımı qan görmüşəm mən,
Məni böylə pərişan görmüşəm mən³.

Şairin acınacaqlı, çətin güzəranı onun təxəllüsündə öz təzahürünü tapmışdır. O, gec ailə həyatı qurmuş, çox sevdiyi həyat yoldaşı Fatma xanımı vaxtsız itirərək tək qalmışdır.

Ömrünün sonlarında xərçəng xəstəliyindən əzab çəkən şair “axırıncı əsəri sayılan “Lətifənamə”ni başa çatdırmağa səhhəti yol vermədiyindən onu oda atıb yandırmışdır”⁴. Nakam 1906-cı ildə Nuxa şəhərində vəfat etmiş, şəhərin ən qədim qəbiristanlıqlarından biri olan və hazırda M.F.Axundzadənin adını daşıyan prospektin ərazisində yerləşən Xoçih qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur.

I fəslin **“İ.Nakamın mühiti”** adlı II yarım fəslində XIX əsrin birinci və ikinci yarısında Şəkidə ictimai-siyasi, elmi-mədəni, ədəbi mühit təhlil edilmişdir.

İsmayıl bəy Nakamın yaradıcılığını düzgün qiymətləndirmək üçün XIX əsrin ikinci yarısı, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbiyyatının ümumi xüsusiyyətləri ilə yanaşı, onun regional aspektlərini də nəzərə almaq lazımdır. Görkəmli ədəbiyyatşünas Feyzulla Qasımzadə XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf xüsusiyyətlərini

1 Nakam. Seçmə parçalar / Tərtib edən Əliabbas Müznib. Bakı: Azərnəşr, 1928, s.6

2 Гусейнов И. Нравственное наследие и современность. Баку: Чанлибел, 2007, с.205-206

3 Nakam İ. Məcnun və Leyli. Bakı : Nurlan, 2007, s.46

4 Axundov B. Nakam/ “Lenin bayrağı”. qəz., Şəki, 1965, 4 iyun

yətlərini səciyyələndirərək yazırdı: “XIX əsrdə Azərbaycan realist ədəbiyyatı ilə bir sırada, dini-sxolastik, aşiqanə formalı şeir də yaşamaqda idi. Bu şeirin nümayəndələrinin çoxu nəzirəçilik yolu ilə qəzəl, qəsidə və mərsiyə yazırdılar. Bunların içərisində qəzəl şairləri üstünlük təşkil edirdi”¹.

Görkəmli ədəbiyyatşünasın bu qeydləri həmin dövrdə Azərbaycan ədəbiyyatının mühüm qolu olan Şəki ədəbi mühiti üçün də xarakterik idi.

XIX əsrdə Şəkiddə şəkili Xəstə Qasım, Kərim ağa Fateh, Şuxi, Zövqi, Hüzni, Hüseyn Qəmnək, Dəli Bəbir, Molla Məhəmməd, Molla Qasım Zakir, Hacı Rəsul, İbrahim Əfəndi Nicati, Hacı Mahmud Əfəndi Nafe, Rəsul Dülqər, Xəstə Qədir, Məhəmməd Şəmədüz, Molla İbrahimxəlil Dödui, Mah xanım, Mahtab xanım və başqa şairlər, M.F.Axundzadə kimi dramaturq, şair, nasir, ədəbi tənqidçi və filosof yaşayıb-yaratmışdır. Həmin dövrdə Kərim ağa Fateh, Əbdülqəni Əfəndi Nuxəvi, Rəşid bəy İsmayılov, Məhəmməd həsən Mollazadə və başqaları ədəbiyyatşünaslığa və tarixə aid əsərlərin müəllifi olmuşlar.

Şəki ədəbi mühitində yazıb-yaradan şairlərin yaradıcılığında da qəzəl janrı Azərbaycanın hər yerində olduğu kimi, əsas janra çevrilmişdi. Qəzəl yazan şairlər klassik ədəbiyyatı təqlid yolu ilə getsələr də, İsmayıl bəy Nakam kimi şairlərin yaradıcılığında qəzəl və digər klassik janrlar orijinal məzmunu ilə seçilirdi.

“İsmayıl bəy Nakamın poetik irsi” adlı ikinci fəsil üç yarımfəsilədən ibarətdir. **“İsmayıl bəy Nakamın yaradıcılığının tədqiq və nəşr tarixinə qısa bir baxış”** adlı birinci yarımfəsil Azərbaycan və türk ədəbiyyatşünaslığında şairin ədəbi irsinin öyrənilməsi qiymətləndirilib təhlil edilmişdir.

İsmayıl bəy Nakamın həyat və yaradıcılığı haqqında ilk mülahizələr hələ şairlə müasir olan ədəbiyyatşünaslar və ziyalılar tərəfindən irəli sürülmüşdür. Şairin şəxsiyyətinə və bədii irsinə ilk münasibəti XIX əsrin ən qüdrətli şairi Seyid Əzim Şirvani² ona ünvanladığı iki qəzəli vasitəsilə bildirmişdir.

Ədəbiyyat tariximizdə ilk dəfə İsmayıl bəy Nakamın yaradıcılığından geniş şəkildə söz açan görkəmli ədəbiyyatşünas Fəridun bəy Köçərli olmuşdur.

1 Qasımzadə F.XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı: Maarif, 1974,s.320

2 Şirvani. S.Ə. Əsərləri 3 cildə, I cild. Bakı: Avrasiya-press,2005,s.47

Köçərlinin qeydlərinə görə, Nakamın əlyazmalarını ona Salman Mümtaz vermişdir. Firidun bəy Köçərli özünün ikicildlik “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları”¹ adlı kitabının birinci və ikinci cildində Azərbaycanın digər şairləri ilə yanaşı, Nakamın da adını çəkmiş, onun həyat və yaradıcılığına yüksək dəyər vermişdir.

Şairin şəxsiyyətinə və bədii irsinə nisbətən daha geniş və ətraflı münasibət 1924-cü ildə Nuxada nəşr olunan “Bilgi” jurnalının səhifələrində Nakamın yaxın dostu Əbdül-Məbud Behcət tərəfindən bildirilmişdir: “Nakam böyük bir nazim, həm də böyük bir şairdir. Təbiəti şəriyyəsi o dərəcədə qüvvətli idi ki, iki saatın sərfində 200 beyt yazdığını bil-müşahidə görmüşümdür. Onun kəndisinə məxsus şeirlərində yüksək bir ahəng görünür.”²

Nakam yaradıcılığı ilə ədəbi ictimaiyyəti və oxucuları daha yaxından tanış etmək məqsədilə - şair Əliabbas Müznib 1928 ci ildə “Nakam: Seçmə parçalar” adı altında şairin əsərlərini nəşr etdirmişdir³. Tərtibçi Nakamın şairlik qüdrətinə yüksək qiymət vermişdir. Lakin Sovet cəmiyyətinin tələbləri ruhunda düşünən və yazıb – yaradan bir sıra tənqidçilər bu romantik ruhlu şairin əsərlərinin ideya istiqamətini düzgün başa düşməyərək, ünvanına kəskin tənqid söyləmişlər. Əli Nazimin tənqidi xarakterli bir məqaləsi “İnqilab və mədəniyyət” məcmuəsində dərc edilmişdir. Müəllif yazır: “Bütün qəzəlləri və “Fərhad və Şirin”i köhnə şairlərin təsiri altında təqlidi olaraq yazılmışdır və heç bir yenilik ilə onlardan ayrılmır. Bizə qəzəl ədəbiyyatı lazım deyildir. Biz Fərhad və Şirinlərə, Leyli və Məcnunlara möhtac deyilik”⁴. Məqalənin məzmununda nəinki Nakam kimi klassik bir şairin, hətta bütövlükdə klassik şeirimizin, məsnəvi və divan ədəbiyyatımızın inkar olunması aşkar görünür. Müəllif “Biz Fərhad və Şirinlərə, Leyli və Məcnunlara möhtac deyilik” cümləsini də işlətməkdə haqlı deyil. Nəzərə almaq lazımdır ki, İsmayıl bəy Nakamın yaşayıb-yaratdığı dövr–XIX əsrin ikinci yarısı və XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan ictimai mühitinin gərgin, fanatizmin, cəhalətpərəstliyin hökm sürdüyü, qadın hüquqsuzluğunun geniş meydan aldığı bir dövr idi. Professor N.Şəmsizadə Əli Nazimin Azərbaycan ədəbiyyatının öyrənilməsindəki

1 Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı. 2 cildə. c.2. Bakı:Avrasiya-Press, 2005, s.33.

2 Əbdül-Məbud Behcət. Nakam// Bilgi, 1924,№1,s.11

3 Nakam. Seçmə parçalar/Tərtib edən Əliabbas Müznib. Bakı:Azərnəşr,1928,s.5

4 “İnqilab və mədəniyyət” məcmuəsi. Bakı, 1928, №10, s.45

xidmətləri ilə yanaşı, onun tənqidi görüşlərinin məhdud tərəflərini çox düzgün səciyyələndirmişdir.¹

1944-cü ildə SSRİ EA-nın Azərbaycan filialı tərəfindən nəşr olunan “Müxtəsər Azərbaycan ədəbiyyatı”nın II hissəsində şairin həyat və yaradıcılığına da yığcam şəkildə yer verilmişdir.²

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatına Füzuli təsirindən danışan Cəfər Xəndan, Kamil Mirbağirov, Sədi Əfəndiyev kimi tədqiqatçılar məqalələrində Füzuli irsinin davamçısı kimi İsmayıl bəy Nakam yaradıcılığına da toxunmuşlar. Şairin ədəbi irsi təkcə Azərbaycan deyil, Türkiyə alimlərinin də diqqətini cəlb etmişdir. XX əsrin 50-ci illərində türk alimi Ağah Sirri Ləvənd özünün “Ərəb, fars və türk ədəbiyyatlarında “Leyli və Məcnun” hekayəsi” adlı əsərində Nakamın “Məcnun və Leyli” poemasının Nizaminin “Leyli və Məcnun” poeması ilə oxşar və fərqli cəhətlərindən danışmışdır.³

Sədi Əfəndiyev Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun “Elmi əsərləri”nin XXII cildində “Nakamın poemaları” adlı məqaləsində şairin yalnız “Məcnun və Leyli” poemasından bəhs etmişdir.⁴

60-cı illərdə şairin ədəbi irsinə olan meyl və marağın güclənməsi bu sahədəki fəaliyyəti xeyli canlandırmışdır. Bu illərdə ədəbiyyatımızı geniş diapazonda araşdıran ədəbiyyatşünas Mirzağa Quluzadənin bu sahədə xeyli xidmətləri vardır.⁵

Nakamın ədəbi irsinin tədqiqində ədəbiyyatşünas-alim Yolçu Piriyevin xidməti böyükdür. O, 1988-ci ildə nəşr etmiş “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında poema janrı” adlı sanballı monoqrafiyasında Nakamın yaradıcılığından da bəhs etmişdir.⁶

Akademik Həmid Araslı da İsmayıl bəy Nakamın ədəbi irsinə münasibət bildirərək, “Nizaminin Azərbaycan müəqibləri” adlı məqaləsində özünün mülahizələrini aşağıdakı arqumentlərlə əsaslandırmağa çalışır: “O, (Nakam-K.A.) “Xosrov və Şirin” əsərindən Fərhad hissəsini,

1 Şəmsizadə N. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı. Bakı, Ozan, 1997, s. 157

2 Müxtəsər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. II hissə. Bakı, 1944, s. 105-106.

3 Ağah Sirri Ləvənd . Ərəb, fars və türk ədəbiyyatında “Leyli və Məcnun” hekayəsi, Ankara, 1959, s 364.

4 Əfəndiyev S. Nakamın poemaları. / V.İ.Lenin adına APİ-nin Elmi əsərləri, XXII c., 1962, s. 90.

5 Quluzadə M. Füzulinin lirikası. Bakı, 1965, s. 396-399.

6 Piriye Y. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında poema janrı.- Bakı: Yazıçı, 1988, 184 s.

“Leyli və Məcnun” əsərini isə bütünlükdə demək olar ki, sərbəst tərcümə etmişdir”¹. Lakin Nakamın “Fərhad və Şirin” poeması ilə daha yaxından tanışlıq, mərhum akademikın fikirlərində mübahisəli məqamların olduğunu üzə çıxarır. Onlar haqqında təqdim edilən dissertasiyada ətraflı bəhs edilmişdir.

60-cı illərdə İsmayıl bəy Nakamın yaradıcılığına toxunan ədəbiyyatşünas Cəfər Xəndan da şairin “Dastani-Fərhad və Şirin” poemasına münasibətdə birtərəfli mövqe tutaraq onu tərcümə əsəri kimi qiymətləndirmişdir.²

Qulamhüseyn Beqdeli də 1970-ci ildə nəşr etdirdiyi “Şərq ədəbiyyatında “Xosrov və Şirin” mövzusu” adlı əsərində Nakamın “Fərhad və Şirin” poemasından danışaraq onun bu əsəri Nizamidən tərcümə etdiyini göstərmişdir.³

İsmayıl bəy Nakamın ədəbi irsinin tədqiqatçılarından biri də Şəkidə yaşayıb-yaratmış Əbdürrəhman Abdullayevdir. Əvvəlki müəlliflərin şairin həyatı ilə bağlı bir sıra mülahizələrini təkrar etsə də, alim Nakamın yaradıcılığı ilə bağlı sələflərindən fərqli fikirlər də söyləmişdir.⁴

“Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası”nın VII cildində şairin həyat və yaradıcılığına dair kiçik həcmli bir məqalə verilmişdir.

Nakamın həyat və yaradıcılığını əks etdirən nəşrlərdən biri də “Şəki: alim və ziyalılar” kitabıdır.⁵ Kitabda Şəkinin alim və ziyalıları sırasında İsmayıl bəy Nakama da yer verilmişdir. Təəssüf ki, tərtibçilər bu qüdrətli şairin həyat və yaradıcılığından çox qısa danışmışlar.

Şairin həyat və yaradıcılığından bəhs edən son nəşrlərdən biri də Ənvər Metenin (Həmidov) “O torpağın övladları”⁶ kitabıdır. Əsərdə müəllif Nakamı Füzuli qəlbli şair kimi səciyyələndirmişdir. Bu sətirlərin müəllifi tərəfindən şairin həyat və yaradıcılığı geniş şəkildə tədqiq

1 Araslı H. Nizaminin Azərbaycan müəqibləri / “Nizami” məqalələr məcmuəsi: Bakı, 1947, s. 113.

2 Cəfər Xəndan. Ədəbi qeydlər. Bakı: Azərnəşr, 1966, 193s

3 Beqdeli Q. Şərq ədəbiyyatında “Xosrov və Şirin ” mövzusu. Bakı:, Elm, 1970.

4 Abdullayev Ə. Nakam. “Ədəbiyyat və incəsənət”. qəz., Bakı, 1988, 29 yanvar

5 Şəki: Alim və ziyalılar. Bakı, 2002, 581 s.

6 Ənvər Mete: O torpağın övladları: Bakı. Nurlan, 1006, 608 s.

edilərək 2006-cı ildə “İsmayıl bəy Nakam: həyatı və bədii yaradıcılığı”¹ adı ilə nəşr edilmişdir.

Şairin əsərlərinin ilk nəşri 1928-ci ildə Əliabbas Müznib tərəfindən həyata keçirilmişdir. Əsər “Nakam: Seçmə parçalar”² adlanmışdır. 1983-cü ildə nəşr olunmuş “Hər budaqdan bir yarpaq” adlı şeirlər məcmuəsində, 1991-ci ildə nəşr olunmuş “Azərbaycan qəzəlləri”³ adlı topluda və digər nəşrlərdə⁴ İsmayıl bəy Nakamın qəzəllərindən nümunələr öz əksini tapmışdır.

“İ.Nakamın lirikası” adlanan ikinci yarımfəsildə şairin ədəbi irsinin qaynaq, mövzu və janr əlvanlığı tədqiq edilmişdir.

Nakamın yaradıcılığı klassik şeirin mühüm ədəbi janrlarını əhatə etsə də, onun yaradıcılığında qəzəl janrı aparıcı yer tutur. Lakin lirik şeirləri sırasında müxəmməs, müsəddəs, təxmis, tərkibbənd, tərcibənd, müləmmə, qəsidə, müsəmmən, qitə kimi klassik şeir janrları da vardır.

Şair sənətkarın böyüklüyünü, “təbi pak şair” olmasını belə ifadə edir:

Kim ki təbi pak şair olsa söylər şeir kim,
Şairi əşarı eylər aləm içrə sərbülənd.
Təbi kim andan cahanda bəhrə yox napakdır,
Təbi pak oldur ki, ondan aləm olsun bəhrəmənd.⁵

Nakamın lirikasının dini və təriqət xarakteri barəsində S.Əfəndiyev yazır: “Nakam XIX əsrin feodal-ruhani şairləri kimi mərsiyə, növhə və başqa bu kimi dini-mistik əsərlər yazmamışdır.”⁶ Şairin romantizmini düzgün başa düşməyənlərə görkəmli ədəbiyyatşünas Yaşar Qarayevin aşağıdakı fikirləri tutarlı cavabdır: “Bəzi ədəbiyyatşünaslar romantizmin dünyasına hələ kifayət qədər daxil olmadan romantizmi “məhdud” elan etməyə tələsmişlər. Çox vaxt məhz elə həmin sübutsuz və dəlilsiz, ritorik yarlıqlar romantizmi bütün

1 Adışirinov K. İsmayıl bəy Nakam: həyatı və bədii yaradıcılığı. Bakı: Nurlan, 2006, 171 s.

2 Nakam. Seçmə parçalar/Tərtib edən Əliabbas Müznib. Bakı: Azərneşr, 1928, s.5.

3 Azərbaycan qəzəlləri: Qəzəllər toplusu. Bakı, 1991, 623 s.

4 XIX əsr Azərbaycan şeiri antologiyası. Bakı, 2005, 424 s.; Nakam. Məcnun və Leyli. Bakı, 2007, 190 s.; Nakam. Fərhad və Şirin. Bakı, 2008, 68 s.

5 Nakam. Divan əlyazması. Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. M-58, N 11561

6 Əfəndiyev S. Nakam və onun lirikası / V.İ.Lenin adına API-nin Elmi əsərləri, XIX c, 1961, s. 92.

mürəkkəbliyi, ziddiyyətləri, əlvanlıq və zənginliyi ilə açmaq qayğısından ədəbiyyatşünası azad etmişdir”.¹

İdeya, məzmun və forma etibarilə zəngin və rəngarəng olan Nakam lirikasında məhəbbətin tərənnümü mühüm yer tutur. Nakama görə, məhəbbət insanın gözəlliyi və kamalına pərəstiş, vəfa və sədaqət deməkdir. Lakin dahi Füzulidə olduğu kimi, Nakamın eşq fəlsəfəsində də bəşəri eşq yüksək tərənnüm olunmuşdur. S.Əfəndiyevin təbircə desək, Nakam dünyəvi eşqə həyatın mənəvi tələbi, bəşəri zərurət kimi qiymət vermişdir:

Olmasa aləmdə məhəbbət əgər,
Cümleyi-mövcuddan olmaz əsər.

Nakamın qəzəllərinin dili nə qədər qəliz və çətin olsa da, onun lirik şeirlərində dərin hiss və fikirlər tərənnüm edilmişdir.

2.3. **“İ.Nakamın epik əsərləri”** adlanan üçüncü yarımfəsildə şairin “Məcnun və Leyli”, “Fərhad və Şirin”, “Gəncineyi-ədəb” məsnəvilərinin Nizami və Füzuli əsərləri ilə qarşılıqlı müqayisəsi aparılmış, bu əsərlərin ədəbiyyat tariximizdəki yeri dəyərləndirilmişdir. İsmayıl bəy Nakamın epik yaradıcılığında “Dastani-Məcnun və Leyli”, “Dastani-Fərhad və Şirin” və “Gəncineyi-ədəb” poemaları mühüm yer tutur. Bu poemalar böyük Nizami və Füzulinin ölməz adı ilə bağlı olan romantik poeziyanın gözəl nümunələridir. Şairin poema yaradıcılığına dair ədəbiyyatşünaslar qiymətli fikirlər söyləmişlər.

“Dastani-Məcnun və Leyli” poeması “Səbəbi təlifi kitab” və “Müqəddəməyi-“Dastani- Məcnun və Leyli” “giriş” hissələrindən başqa otuz beş fəsildən ibarətdir.

Poema “Məcnun ilə Leyli yek digərin məktəbdə bulduğu və hər biri aşıqı-aşuftəyi yek digər olduğu” adlanan fəsildən başlanır. Bilirik ki, həm Nizamidə, həm də Füzulidə Məcnunun doğulmasından, tərbiyəsi və uşaqlığından söhbət getdiyi halda, Nakam Məcnunun məktəbə getməsi, Leyli ilə məktəbdə görüşməsi, sevimliləri və Leylinin valideynləri tərəfindən məktəbdən uzaqlaşdırılması əhvalatını vermişdir. Nakamın əsərlərində verilmiş bir sıra əhvalatlar və hadisələr Nizami və Füzuli əsərlərində olduğuna bənzəsə də, orijinal xüsusiyyətləri ilə də diqqət çəkir.

Məsələn: Məcnunun atasının elçilik səhnəsi hər üç şairin (Nizami, Füzuli, Nakam) əsərində vardır. Nakamın əsərində elçilik səhnəsi

¹ Qarayev Y. Tənqid, problemlər, portretlər. Bakı, 1976, 68 s.

Nizami və Füzulinin təqdim etdiyi səhnələrə nisbətən xeyli geniş verilmişdir. Atanın elçilərə veriləcək cavabda ananın da rəyini öyrənməsi şairin Nuxa toy adətlərini oxuculara xatırlatması kimi qiymətləndirilə bilər.

Həmçinin əsərdə verilən bahariyyələr də milli səciyyəvi xüsusiyyətlərinə görə Nizami və Füzuli əsərlərindən daha fərqlidir və şairin doğma yurduna, onun təbiətinə sevgisindən irəli gəlir. Əsərdə sevgililərin gəzişdiyi yerlər Nuxa dağlarıdır.

Əgər Leyliyə nəsihəti Füzulinin əsərində ana edirsə, Nakamın əsərində Leyliyə nəsihəti verən anası deyil, onun rəfiqələridir.

Nakam Nizami və Füzulidən fərqli olaraq Leyli surətini dolğun şəkildə işləmişdir. Nizami və Füzuli kimi Nakam da Məcnunu şair kimi təsvir etmişdir.

Nakamın əsərinin ən orijinal bölmələrindən biri “Nazimin cövri dövrandan gileymənd olduğu və qəzayə təslim olub xaliqu-dövri-zəmanə ərzi-niyaz qıldığı” adlanır ki, burada şairin zəmanəyə, ictimai quruluşa, feodal adət-ənənələrinə ciddi etirazla dolu fikirləri əks olunmuşdur. Nizami və Füzuli poemalarında hər iki şairin yaşadığı zəmanəyə tənqidi münasibət olsa da, belə müstəqil fəsil yoxdur.

Nakamın poemasındakı tamamilə fərqli, yeni və orijinal əlavələri türk alimi Agah Sirri Ləvənd “Ərəb, fars və türk ədəbiyyatlarında “Leyli və Məcnun” hekayəsi” adlı tədqiqatında aşağıdakı kimi qruplaşdırmışdır:

a) Leylaya sokakda rastlayan bir adam: “Qeys sənin eşqindən dəli olmuş, səndən daha gözəlləri varkən Məcnunun sənə aşiq olmasının səbəbi nədir?”- deyər sorar. Leyla da: “mənim gözəlliyimi görərsən gözəndə yox. Məni onun kimi görsəydin, sən dəli olardın” –cavabını verir.

b) Məcnunun boynunda zəncirlə dolaşdığını görən bir gözəl: - “Neyçün böylə dolaşırsan, Leylanı unut, bana aşiq ol” – deyər. Məcnun: “Sən gözəlsən, amma Leyla deyilsən. Mənim aradığım Leyladır. Mən onun Məcnunuyam” – deyər cavab verir.

c) Leylanın İbn Səlama ərə verildiyini xəbər alan Məcnun düyün alayının qarşısına çıxır, ağlayaraq sevgilisinə sitəmlər edir. Leyla da: - “Kimsə istəyərək cəhənnəmə getməz. Məni diri-diri cəhənnəmə götürürlər”. – deyər cavab verir ¹

1 Agah Sirri Ləvənd . Ərəb, fars və türk ədəbiyyatında “Leyli və Məcnun” hekayəsi, Ankara, 1959, s 364-365

Nakamın poeması ilə tanışlıq zamanı Nizami və Füzulinin əsərlərində təsvir edilən bir sıra epizodları görmürük. Məsələn, “Məcnunun ahuları azad etməsi”, “Məcnunun maralı azad etməsi”, “Məcnunun qarğa ilə söhbəti”, “Hekayə”, “Qarının Məcnunu Leylinin qapısına aparması” (Nizamidə) kimi fəsillər Nakamın əsərində yoxdur. Digər tərəfdən M.Füzulinin poeması ilə tanış olan zaman “Saqinamə” adlı hissənin əsərin əvvəlində yer aldığını görürük ki, Nakamın əsərində isə saqiyyə müraciət poemanın “Nazimin saqiyyə-mənəvidən istimdad qıldığı və nəşeyi meyibirəngdən sərməsti olduğu” fəslindədir.

Nakamın Nofəli Nizami poemasında təsvir edilən Nofələ daha çox bənzəyir. Nakam poemada Nofəllə bağlı hadisələri üç fəsildə vermişdir. Nakam ata surətlərini canlandırarkən əsərinə daha bir orijinallıq gətirmişdir. Nizami və Füzulinin əsərində ata surətlərinin adı yoxdur. Nakamda isə ata Babək adlandırılmışdır. Beləliklə, müəllif Məcnunu azərbaycanlı kimi təsvir edib, onun atasına milli calar vermişdir.

Bütün “Leyli və Məcnun”larda olduğu kimi, Nakamın əsərində də Leylinin atası mənfi planda işlənmişdir. Füzuliyə nisbətən Nakam Zeyd haqqında ətraflı məlumat vermişdir. Füzulidə epizodik surət olan Zeyd Nakamda və Nizamidə əsas surətlərdir. Hətta Nizaminin əsərində dastan içərisində dastan olan “Zeyd və Zeynəb” dastanı da verilmişdir.

“Dastani -Məcnun və Leyli” poeması Nakam yaradıcılığında əsas yer tutan, onun sənətkarlıq, dil və üslubi imkanlarının yüksək səviyyədə olduğunu ortaya qoyan ən müvəffəqiyyətli sənət əsərlərindən biridir.

Nakamın poema yaradıcılığında “Dastani- Fərhad və Şirin” əsəri də mühüm yer tutur. Nakam bu poemanı Nizaminin “Xosrov və Şirin” poemasına nəzirə yazmışdır.

Adından da gördündüyü kimi, poemada əsas qəhrəman Fərhad olduğundan Xosrov surəti çox səthi verilmişdir.

Şair poemanı İran hökmdarları Hürmüz və Xosrovdan yox, Ərmənzəmin hökmdarı Məhinbanudan başlamışdır.

Nizamidə olduğu kimi, Nakamın əsərində də Şirin Məhinbanunun yeganə qardaşı qızı və vəliəhdi kimi təqdim edilir. Məhinbanunun vəfatından sonra şair Şirinin padşah olmasından, onun səltənətində xalqın rahat yaşamasından, ədalətindən yığcam şəkildə danışır. Nakam əsərdə Şapur surətini ixtisar etmişdir.

Nizaminin “Xosrov və Şirin”ində Məhinbanu Xosrovu iki dəfə qarşılayır. Nakamın “Dastani-Fərhad və Şirin”ində Məhinbanunun heç

Xosrovdan xəbəri olmur. O, Şirinin taleyi, şəxsi həyatı barədə heç bir təsəvvürü və məlumatı olmadan vəfat edir.

Poemada Nakamın bəşəri idealını üzə çıxaran ən mühüm məqam “Bisütunun çapılması” əhvalatının romantikcəsinə təsviridir. Bu təsvir Nizami Gəncəvi və Əlişir Nəvaidə geniş planda öz əksini tapmışdır. Hətta Əlişir Nəvai əsərində süd arxını özbək xalqının uzun illər susuzluqdan əziyyət çəkməsi ilə bağlı arzu və istəklərinə cavab olaraq su arxı ilə əvəz etmişdir. Əsəri diqqətlə oxuyanda görürük ki, Nakam da bu məsələyə – yol çəkilməsinə ümumxalq əhəmiyyətli məsələ kimi ciddi fikir vermişdir. Çünki tarixdən də məlum olduğu kimi, Nuxada yol problemi əsas məsələlərdən olmuşdur. Xüsusilə, dağıdıcı Kiş çayı vadisində yerləşən Nuxa dəfələrlə sel nəticəsində dağıldığından bu problem XIX əsrdə də insanları narahat edirdi. İsmayıl bəy Nakam da bu böyük ümumxalq əhəmiyyətli problemi əsərində Fərhadın gördüyü iş timsalında ümumiləşdirmişdir. Bunun üçündür ki, Fərhadın dağı çapmasından adi məsələ, şəxsi istək deyil, ümumxalq arzusu kimi bəhs etmişdir. Elə buna görədir ki, biz Fərhadın Bisütun dağınyı yararaq yol açması ilə xalqın da maraqlandığını görürük.

İsmayıl bəy Nakamın poema yaradıcılığında “Gəncineyi - ədəb” (“Ədəb xəzinəsi”) poeması da mühüm yer tutur. Şair bu əsəri Nizami Gəncəvinin “Sirlər xəzinəsi” əsərinə nəzirə olaraq yazmışdır. İsmayıl bəy Nakamın “Gəncineyi-ədəb” poeması da analoji sujet xəttinə malik deyil. Nizaminin “Sirlər xəzinəsi” əsərindən fərqli olaraq, “Gəncineyi-ədəb” poeması əruzun xəlif bəhrində yazılmışdır. Əsər məzmun, quruluş və mündəricə etibarlı ilə də Nizaminin əsərindən fərqlənir. Belə ki, Nizaminin “Sirlər xəzinəsi” əsəri feodalizm quruluşunu tənqid edən, hökmdarları ədalətə, insana hörmətə, zəhmət adamlarını mənəvi saflığa, xeyirxahlığa çağıran dəyərli fəlsəfi-əxlaqi əsər olduğu halda, Nakamın “Gəncineyi-ədəb” poemasının ayrı-ayrı hekayətlərində saf məhəbbət, əmək, onun şərəf işi olması, sənət, məcazi və həqiqi eşq və s. tərənnüm edilmişdir. Nakamın poeması həcm etibarlı ilə Nizaminin əsərindən genişdir. Əsər quruluş etibarlı ilə 31 mənzum hekayədən ibarətdir. İdeya-məzmun baxımından tədqiqatçı alim Yolçu Piriyevin təbirincə desək, “ona bərabər tutula biləcək dərəcədə mükəmməl deyildir”¹.

1 Piriye Y. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında poema janrı. Bakı: Yazıçı, 1988, s. 104

Əsərdəki hekayətlərin məzmunu Şərq xalqlarının rəvayət və nağıllarını, Azərbaycan xalqının folklor nümunələrini xatırladır.

“Nakam poeziyasının sənətkarlıq xüsusiyyətləri” adlı üçüncü fəsil üç yarımfəsildən ibarətdir. **“Nakam şeirinin vəznı”** adlı birinci yarımfəsildə şairin əruz vəzninin bəhr sistemindən istifadə imkanları təhlil edilmişdir.

Şair əsərlərini əruz vəzninin dövrü üçün geniş yayılmış əksər bəhrlərində yazmış, qafiyə və rədiflərin orijinallığına, təsirli və axıcı olmasına xüsusi diqqət yetirmişdir.

Nakamın ən çox istifadə etdiyi həzəc, rəməl və başqa ağır və ləngərli bəhrlər olmuşdur. O, təfəkkür şairi olduğundan formanın oynaqlığından daha çox məzmunun məna dərinliyinə enə bilmək üçün bu kimi bəhrlərə müraciət etmişdir.

Şair epik əsərlərindən “Dastani-Məcnun və Leyli”, “Dastani-Fərhad və Şirin” poemalarını əruzun həzəc, “Gəncineyi - ədəb” poemasını isə xəfif bəhrində yazmışdır. Nakam əvvəlki lirik haşiyələri həyəcanlı, narahat mənzərələri çox olan epik əsərlərində bəhrin oynaqlığını nəzərə alaraq həzəci seçmişdir. O, bu yolda dahi müəllimləri Nizami və Füzulinin yolu ilə getmişdir. Azərbaycan həzəcinin “Leyli və Məcnun həzəci” adlanan onuncu növü məf ‘Ulü məfAilün fəUlün ölçüsündədir. Nakam da əsərini həzəcin bu onuncu ölçüsündə yazmışdır.

XIX əsr üçün səciyyəvi olan əruz bəhrlərindən çox işlənənlərdən biri rəməl bəhri olmuşdur. Bu ağır, ləngərli bəhrədən dövrədən narazı qalan, zamanənin acınacaqlı vəziyyətinə tuş gələn şairlər daha çox istifadə etmişlər. Bu bəhrədən də Nakam əsərlərində kifayət qədər istifadə etmişdir.

Nakam lirik və epik əsərlərində ifadənin daha bədii və təsirli olması üçün bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məharətlə bəhrələnilib.

Üçüncü fəslin **“Bədii təsvir vasitələri”** adlı ikinci yarımfəslində Nakamın lirik və epik yaradıcılığında poetizmlərin işlənmə dərəcəsi araşdırılmışdır. Nakam sözə qənaətlə yanaşdığı bacaran, poetik fiqurlardan yerli-yerində istifadə edərək, məna dolğunluğu yaratmağa cəhd edən və əsasən buna müvəffəq olan ustad şairlərimizdəndir.

Şairin qəzəllərində obrazlılığın əsas təyinedicisi olan təşbehlər müxtəlif növlərdə özünü göstərir. Nakamın mütləq təşbehləri oxucuda xoş ovqat yaradır və misraların məna tutumunu artırır.

Ruxun gül, zülf zünbül, xətt bənövşə,
Məaz allah nə zəngin gülsitandır.¹

İsmayıl bəy Nakamın poemaları da dil və üslub baxımından zəngindir. Onun “Dastani-Məcnun və Leyli”, “Dastani-Fərhad və Şirin”, “Gəncineyi-ədəb” əsərləri ana dilində yazılmış, xalqın həyat və məişətini əks etdirən əsərlər olmaqla bərabər, həm də dilimizin ifadə zənginliklərini özündə cəmləşdirmişdir. Şairin qəzəllərində olduğu kimi, poemalarında da, sadə Azərbaycan dili ilə yanaşı, çətin anlaşılan ərəb və fars sözləri üstünlük təşkil edir.

Şairin poemalarında məcazın müxtəlif növlərindən məharətlə istifadə edilmişdir. Nakamın epik əsərlərində də təşbehin mükəmməl və müfəssəl növlərindən, mürəkkəb məcaz olan istiarədən də istifadəyə çox rast gəlinir.

Üçüncü fəslin “**Bədii ifadə vasitələri**” adlı üçüncü yarım fəslində şairin əsərlərinin bədii zənginlikləri araşdırılmışdır.

İsmayıl bəy Nakamın yaradıcılığında bədii ifadə vasitələrinin zənginliyi əsərlərinin poetik obrazlılığını təşkil edir. “Bədii ədəbiyyatda poetik obrazlılığı yaradan məhz poetik fiqurlar və məcazlar sistemidir”² ki, Nakam yaradıcılığı da bu sistemi tam əhatə edir.

İsmayıl bəy Nakam şeirinin bədii formasında təkrir sisteminin özünəməxsus rolu vardır. Şairin əsərlərinin bu aspektdən təhlili göstərir ki, təkrir sistemi onun əsərlərində iki istiqamətdədir:

1. Bədii nitq parçasında səs təkriri (alliterasiya)
2. Bədii nitq parçasında söz və ya ifadə təkriri.

Bu təkrir sistemlərinin müştərəkliyi şairin əsərlərinə yüksək emosional təsir aşılamışdır. Nakamın əsərlərində işlətdiyi alliterasiyalar çox zaman bir və ya üç səsə təkrardır. Məsələn:

Bir **dil**bərə **dil** bəstə **d**eyil kim ki cahanda,
Ol əhli **d**egildir **dil**ə, biganeyi **d**ildir.³

Söz və ifadə təkriri İsmayıl bəy Nakamın əsərlərində ən mühüm üslubu gedişlərdəndir. Şair söz və ifadə təkririni şeirin müxtəlif yerlərində işlətməklə bədii ifadəliliyi gücləndirmişdir. Proses araya söz daxil olmadan baş verir.

1 Nakam: Seçmə parçalar / Tərtib edəni Əliabbas Müznib. Bakı: Azər nəşr, 1928, s.31

2 Cabbarov X. Bədii ədəbiyyatda obrazlılıq. Bakı: Yazıçı, 1982, s.163.

3 Nakam: Seçmə parçalar/tərtib edəni Əliabbas Müznib. Bakı:Azər nəşr, 1928, s.16.

a) misranın əvvəlində:

O meydən vermə kim, əqlə ziyandır,

O meydən ver kim, ol ruh rəvandır.¹

Şairin “Dastani-Məcnun və Leyli” poemasından gətirilən bu təkrirlər əsərin dilinə ağırlıq gətirməmiş, onu daha ahəngdar və təsirli etmişdir.

Şair “Dastani-Fərhad və Şirin” poemasında da təkrirdən sənətkarlıqla istifadə etmişdir:

Nə bir kəs adımı yad eylər ağlar,

Nə bir kəs ruhumu şad eylər ağlar.²

a) misranın sonunda:

Mənə verdin bu ənduhi – **girani,**

Düşürdün başımə cuhi – **girani.**

b) Proses misra boyunu başdan – başa bürüyür:

Möhnəti-hicrandan ey mah, meh vüsal,

Xəstə halim, xəstə halim, xəstə hal.³

Nakamın əsərlərində calaqlanma (anadiplosis-beyt boyunda təkrir tiplərindən biri) qaydası ilə yaranan təkrirlərə də rast gəlinir. Beytin birinci misrasının sonunda gələn nitq vahidi (söz və ya ifadə) ikinci misranın əvvəlində təkrarlanır. Həmin misranın sonuncu nitq vahidi də öz növbəsində yeni gələn misranın əvvəli üçün belə bir vəzifəni yerinə yetirir:

Vəhdətə təhvil qılıb **kəsrəti,**

Kəsrət içində bula gör **vəhdəti.**⁴

Təzad bədii dilin ifadə vasitələrindən biri kimi kontrastlar yaratmaq məqsədi daşıyır ki, bu cür ifadə tərzii Nakamın lirik və epik əsərlərinin canına hopmuşdur.

Nakam şeirdə qafiyəyə poetik bir ünsür kimi əhəmiyyət vermişdir. Şairin poetik irsində işlənmiş qafiyələr poetikliyi və orijinallığı ilə seçilir. Onun poeziyasında kök, əzəl, daxili qafiyələr bol-bol özünü göstərir.

1 Nakam: Məcnun və Leyli. Bakı: 2007, s. 61.

2 Nakam: Fərhad və Şirin. Bakı: 2008, s. 57.

3 Nakam: Seçmə parçalar/ Tərtib edəni Əliabbas Müznib. Bakı: Azərnəşr, 1928, s.43.

⁴ Adışirinov K. İsmayıl bəy Nakam: həyatı və bədii yaradıcılığı. Bakı: Nurlan, 2006, s. 119.

Nakamın “Dastani-Məcnun və Leyli” poemasında klassik poemalarda olduğu kimi, peyzaja çox müraciət edilmişdir. Şair dağların, çəmənliklərin təsvirində öz yurduna, onun təbiətinə olan məhəbbətini ifadə etmişdir.

Psixoloji paralelizm ifadə vasitəsi Nakamın epik yaradıcılığında özünü daha qabarıq göstərmişdir. Şair aşıqların gənclik dövründəki görüşünü göstərəkən bahar fəslə, gözəl bir təbiət mənzərəsi yaradırsa, Leylinin ölümü səhnəsində payız fəslini təsvir edir.

Nakamın əsərlərində bədii ifadə vasitəsi kimi inversiyadan da istifadəyə çox rast gəlinir.

İsmayıl bəy Nakamın poetik irsinin bədii ifadə gücü bədii sual və bədii nidadan da yan keçməmişdir. Onun istər lirik, istərsə də epik əsərlərində bu fiqurlardan da istifadə olunmuşdur.

Ümumiyyətlə, İsmayıl bəy Nakamın poetik irsi çoxlu məcaz və ifadə gözəllikləri ilə zəngindir.

Dissertasiyanın “**Nəticə**” hissəsində İ. Nakamın həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı qənaətlər ümumiləşdirilir, aparılmış tədqiqata yekun vurularaq, aşağıdakı nəticələrə gəlinir:

- İsmayıl bəy Nakamın yaradıcılığı klassik ənənələrə sökənilərək əruz vəznində yazılmış müxtəlif janrları əhatə etmişdir. O, Nizami, Füzuli, Hafiz, Nabi, İbrahim Həqqi yaradıcılığından bəhrələnmiş, lakin ədəbiyyatımızda daha çox Nizami və Füzuli ədəbi məktəbinin davamçısı kimi tanınmışdır.
- Nakam lirik şeirlərini Füzuli ədəbi məktəbinin ənənələrinə uyğun yazmış, epik əsərlərində isə Nizami və Füzuli ənənələrini orijinal xüsusiyyətlərlə davam etdirmişdir.
- Mühitin tələbləri ilə bağlı şairin əsərlərinin dilinin ağır olmasına baxmayaraq, fikrin ifadə zənginliyi onun poeziyasında özünü qabarıq şəkildə göstərir və o, klassik Azərbaycan poeziyasının bütün bədii xüsusiyyətlərinə dərinlən bələd olduğu üçün maraqlı bədii təsvir və ifadə vasitələri yarada bilmişdir. Poemalarının təhlilindən gördüyümüz kimi, bu əsərlər nə qədər nəzirəçilik təsiri bağışlasa da, özünəməxsus orijinallıqlara da malikdir. Bu orijinal xüsusiyyətlər dissertasiyada qabarıq şəkildə diqqətə çatdırılır.

Dissertasiyanın **bibliografiya** hissəsində istifadə olunmuş elmi-nəzəri və bədii əsərlərin əlifba sırası ilə üç dildə siyahısı verilmişdir.

Dissertasiyanın əsas müddəaları müəllifin aşağıdakı monoqrafiya, tezis və məqalələrində öz əksini tapmışdır:

1. İsmayıl bəy Nakam: həyatı və bədii yaradıcılığı. Bakı: Nurlan, 2006, 171 s.

2. İsmayıl bəy Nakamın bədii irsinin tədqiqi və əsərlərinin nəşri tarixindən //Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası. 2007, № 4, s.46-56

3. İsmayıl bəy Nakamın həyatı //Dil və ədəbiyyat, Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, 2007, № 3, s. 117-120

4. İsmayıl bəy Nakamın lirikası //Dil və ədəbiyyat, Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, 2007, № 4, s. 112-115

5. İsmayıl bəy Nakamın “Məcnun və Leyli” poemasının Nizami və Füzulinin “Leyli və Məcnun” əsərləri ilə qarşılıqlı müqayisəsi //Dil və ədəbiyyat, Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, 2007, № 5, s. 101-105

6. “Fərhad və Şirin” mövzusu Nizami və Nakam yaradıcılığında // Mədəni-Maarif, 2008, №8, s. 11-14

7. Исследование художественного наследия Исмаил бек Накама и история издания его произведений //Дагестанский Государственный Университет /Вестник кафедры литератур народов Дагестана и Востока /выпуск 7. Махачкала, 2009, ст 71-81

8. Литературное наследие Исмаила бека Накама в Азербайджанском, русском и Турецком литературоведении // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. № 6, Москва: Институт Стратегических Исследований, 2010, ст. 127-132

9. XIX əsr Şəki ədəbi mühitinin formalaşmasında İsmayıl bəy Nakamın yeri və rolu. Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XV Respublika elmi konfransının materialları. II hissə, Bakı: 2011, s 80-81.

ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВО ИСМАИЛ БЕК НАКАМА

РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена изучению жизни и творчества Исмаил бека Накама.

Работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы.

Во введении прослеживается актуальность темы, определяются цели и задачи исследования, научная новизна и практическое значение.

Первая глава, названная «Жизнь и среда Исмаил бека Накама» состоит из двух разделов и в разделах отслежены богатый жизненный путь поэта интересными фактами, были выявлены некоторые идеи объективного подхода мыслей, рассказавшие о его жизни.

Вторая глава, названная «Поэтическое наследие Исмаил бек Накама» состоит из трех разделов. В разделах, говоря о литературном наследии Накама с начала XX века до наших дней, проведенные систематические изучения в исследовании, научного наследия и публикации работ поэта, даны правильные научные оценки, в ответ на объективные и тенденциозные взгляды литературоведов. А также, в разделах даны широкое место разнообразию жанра лирики поэта, предметной области, сравнению поэмы «Меджнун и Лейли» Низами и Физули с "Фархад и Ширин", которые являются вершиной эпического творчества поэта.

Третья глава, названная «Художественные особенности поэзии Накама» состоит также из трех разделов, в которых ритм стихов, художественное описание и степень возможности выражения, были вовлечены в широкий круг научных исследований.

В заключении были обобщены основные результаты исследования.

İSMAYIL BEK NAKAM'S LIFE AND CREATION

SUMMARY

At the beginning of the XIX and XX century Shaki literary environment was one of the Azerbaijan national culture regions expressing characteristics of literary thoughts of Azerbaijan.

The dissertation had been devoted to the study of İsmayıl bek Nakam's life and creative works.

This work consists of an introduction, three chapters conclusion and references.

The introduction had been based on the theme, the purposes and aims of research, scientific innovation, practical and importance.

The first chapter which is called "İsmayıl bek Nakam's atmosphere and life", consists of two half chapters. In these half chapters the poet's rich life time has been discussed with interesting facts.

The second chapter which is called "İsmayıl bek Nakam's poetical heritage" consist of three half-chapters. In this half-chapters the poet's literary heritage beginning in the XX century throw today had been taught systematically and evaluated exactly by literary critics. Also, in these half-chapters, the works called "Leyli and Mecnun", "Farhad and Shirin" were analyzed and are examples of the poet's epic creation.

The third chapter which is called "The artistic peculiarities of Nakam's poetry" consists of three half-chapters which expressed the genres of poems, artistic images and beauties of expression.

At the end of the conclusion the research work is generalized.

На правах рукописи

КАМИЛ ФИКИРЕТ оглы АДИШИРИНОВ

ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВО ИСМАИЛ БЕК НАКАМА

5716.01 – Азербайджанская литература

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание научной степени
доктора философии по филологии

БАКУ – 2013